

УДК 342.95

[https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-4\(58\)-1422-1430](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-4(58)-1422-1430)

Суббот Анатолій Іванович доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри публічного та європейського права, ПЗВО «Київський міжнародний університет», м. Київ, тел.: (067) 945-89-62, <https://orcid.org/0000-0002-1453-9379>

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ДОВКІЛЛЄВИХ ПРАВ ГРОМАДЯН В УКРАЇНІ

Анотація. Серед доквіллєвих прав громадян, гарантованих вітчизняним законодавством, слід відзначити право на безпечне для життя і здоров'я доквілля, відшкодування шкоди, яка завдана порушенням цього права, доступу до доквіллєвої інформації, власності та користування природними об'єктами та інші.

Впровадження людиноцентристської ідеології як основи розвитку адміністративного права й публічного управління вплинуло на систему адміністративно-правового забезпечення захисту органами публічного управління доквіллєвих прав громадян, зумовило потребу перегляду її елементів. Від держави залежить дієвість системи адміністративно-правового забезпечення захисту доквіллєвих прав громадян, її відповідність потребам суспільства, врахування нових доквіллєвих загроз та формування інструментів їхньої протидії.

Проблема формування оновленої системи адміністративно-правового забезпечення захисту доквіллєвих прав громадян потребує теоретичного осмислення її елементів, представлених нормативно-правовими та діяльними інструментами публічно-правового впливу на доквіллєві правовідносини.

Слід визначити стан законодавства, скерованого на реалізацію та захист доквіллєвих прав громадян, встановити достатність нормативно-правової фіксації як переліку таких доквіллєвих прав, так і способів попередження, припинення їхнього порушення, відновлення таких прав.

Потрібно оцінити дієвість нормативно-правових актів, що визначають правовий статус Міністерства захисту доквілля та природних ресурсів України, Державної екологічної інспекції України, інших доквіллєвих інституцій, правозахисну спрямованість діяльності цих інституцій, наявність в них достатніх інструментів протидії можливим порушенням доквіллєвих прав громадян.

Важливою у сучасних умовах є оцінка процесів цифровізації доквіллєвої сфери як запоруки не лише покращення процесів публічного управління, але

й як засобів залучення громадськості до процесу обміну інформацією про стан довкілля.

Ключові слова: адміністративно-правове забезпечення, довкілля, довкіллеві права, громадяни, адміністративно-правовий захист, органи публічного управління, права громадян.

Subbot Anatolii Ivanovych Doctor of Law, Professor, Head of the Department of Public and European Law, Private higher education institution «Kyiv International University», Kyiv, tel.: (067) 945-89-62, <https://orcid.org/0000-0002-1453-9379>

ADMINISTRATIVE AND LEGAL PROTECTION OF ENVIRONMENTAL RIGHTS OF CITIZENS IN UKRAINE

Abstract. Among the environmental rights of citizens guaranteed by domestic legislation, it is worth noting the right to a safe environment for life and health, compensation for damage caused by the violation of this right, access to environmental information, ownership and use of natural objects, and others.

The introduction of an anthropocentric ideology as the basis for the development of administrative law and public administration has influenced the system of administrative and legal support for the protection of environmental rights of citizens by public administration bodies, and has necessitated the need to revise its elements. The effectiveness of the system of administrative and legal support for the protection of environmental rights of citizens, its compliance with the needs of society, taking into account new environmental threats and the formation of instruments to counteract them, depends on the state.

The problem of forming an updated system of administrative and legal support for the protection of environmental rights of citizens requires a theoretical understanding of its elements, represented by regulatory and operational instruments of public and legal influence on environmental legal relations.

It is necessary to determine the state of legislation aimed at the implementation and protection of environmental rights of citizens, to establish the sufficiency of regulatory and legal fixation as a list of such environmental rights, methods of preventing, stopping their violation, and restoring such rights.

It is necessary to assess the effectiveness of regulatory and legal acts that determine the legal status of the Ministry of Environmental Protection and Natural Resources of Ukraine, the State Ecological Inspectorate of Ukraine, and other environmental institutions, the human rights orientation of the activities of these institutions, and the presence of sufficient tools in them to counteract possible violations of environmental rights of citizens.

In modern conditions, it is important to assess the processes of digitalization of the environmental sphere as a guarantee not only of improving public administration

processes, but also as a means of involving the public in the process of exchanging information about the state of the environment.

Keywords: administrative and legal support, environment, environmental rights, citizens, administrative and legal protection, public administration bodies, citizens' rights.

Постановка проблеми. Трансформаційні зміни у довкіллевій сфері нашої держави, виникнення нових загроз довкіллевого характеру в Україні та водночас утвердження людиноцентристських начал у вітчизняне адміністративне законодавство зумовлюють потребу детального відображення в ньому переліку прав громадян довкіллевого характеру, закріплення компетенції органів публічного управління щодо попередження, припинення правопорушень таких прав та їхнього відновлення, перегляду інструментів, способів захисту довкіллевих прав громадян.

Відсутність комплексного представлення переліку довкіллевих прав громадян, гарантованих державою, механізмів адміністративно-правового захисту цих прав органами публічного управління негативно позначаються на правозастосовній практиці. На часі формування теоретичної основи оновлення система адміністративно-правового забезпечення захисту довкіллевих прав громадян, її елементів та шляхів її оновлення й удосконалення.

Процес цифровізації суттєво вплинув й на адміністрування правовідносин у довкіллевій сфері, тому вкрай важливим є формування нормативно-правової основи залучення цифрових інструментів задля покращення захисту довкіллевих прав органами публічного управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичну основу ідентифікації змісту адміністративно-правового забезпечення захисту довкіллевих прав громадян склали праці таких вчених, як І. Ієрусалімова, Л. Чистоклетов, Р. Ігонін та інші, які присвятили їх питанню теоретичного визначення категорії «адміністративно-правове забезпечення». Проте питання адміністративно-правового забезпечення захисту довкіллевих прав громадян комплексно у вітчизняних наукових працях не представлено, як і не визначено його складові елементи. Така ситуація, вагомість формування теоретичної основи удосконалення адміністративно-правового забезпечення захисту довкіллевих прав громадян вимагає оновлення наявних наукових підходів, врахування нових викликів, загроз у довкіллевій сфері та нових інструментів правозахисного впливу. Ці питання потребують ретельного наукового дослідження.

Мета статті – дослідження системи адміністративно-правового забезпечення захисту довкіллевих прав громадян, її елементів та шляхів удосконалення.

Виклад основного матеріалу. Система адміністративно-правового забезпечення захисту довкіллевих прав громадян відображає тісний зв'язок,

упорядкування нормативної, організаційної та правореалізаційної складової правозахисного впливу на правовідносини, пов'язані з реалізацією права на безпечне для життя та здоров'я довкілля.

З одного боку, на думку І. Ієрусалімової, зміст адміністративно-правового забезпечення є відображенням повноти урегулювання нормами адміністративного права відносин, пов'язаних з реалізацією таких прав, та водночас це формування гарантій такої реалізації задля максимального втілення в життя цього права [1].

Присутня в адміністративно-правовій науці й думка, що адміністративно-правове забезпечення є відображенням адміністративно-правового впливу діяльності уповноважених суб'єктів, фіксації ними адміністративно-правових засобів, серед яких адміністративно-правові норми, правовідносини, індивідуальні приписи, які слугують досягненню результативного впливу, на відповідні відносини задля упорядкування й охорони. Л. Чистоклетов зазначав, що адміністративно-правове забезпечення становить основу такого впливу публічно-владних суб'єктів на публічно-управлінські відносини задля втілення у життя цілей адміністративного права [2, с. 173-180].

Близьким до істини є твердження вітчизняних вчених, що адміністративно-правове забезпечення є концентрованим виразом діяльності публічно-владних інституцій, що реалізують адміністративно-правові норми, які у поєднанні з існуваннями належним чином закріплених правозахисних положень нормативно-правових актів слугують досягненню правозахисної мети [3, с. 41].

Проте, не слід відкидати потенціал самостійного правозахисного впливу на адміністративно-правові відносини їх учасників задля досягнення правозахисної мети.

Таким чином система адміністративно-правового забезпечення захисту довкіллевих прав громадян є сукупністю взаємопов'язаних елементів, представлених нормативно-правовими та діяльнісними інструментами публічно-правового впливу на довкіллеві правовідносини задля гарантування втілення в життя довкіллевих правових можливостей громадян, які є їх учасниками, та самостійного правозахисного впливу діяльності цих громадян на довкіллеві правовідносини з цією метою.

Нормативно-правовою основою адміністративно-правового забезпечення захисту довкіллевих прав громадян є положення ст. 50 Конституції України, згідно з якою кожен громадянин України має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля й компенсацію шкоди, що може бути завдана порушенням такого права.

Не менш важливою складовою цієї нормативно-правової основи є ст. 10 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища». Зміст цієї статті стосується напрямів забезпечення довкіллевих прав громадян.

Серед таких законодавцем виокремлено здійснення комплексних державних заходів задля покращення стану, збереження й відновлення довкілля, задля попередження шкідливого впливу діяльності суб'єктів господарювання у цій сфері, гарантування дотримання ними довкіллевих вимог щодо планування й розміщення продуктивних сил, будівництва й експлуатації господарських об'єктів, залучення громадських організацій й громадян до правозахисної діяльності у довкіллевій сфері, реалізації державного й громадського контролю за дотриманням вимог закону у цій сфері, гарантування компенсації завданої шкоди майновим та особистим немайновим правам громадян, забезпечення невідворотності притягнення правопорушників до відповідальності за довкіллеві делікти, інформатизації та цифровізації процесів, пов'язаних з довкіллям та доступом до довкіллевих даних.

На реалізацію та захист довкіллевих прав громадян спрямовані положення й інших нормативно-правових актів щодо довкілля.

Серед таких Лісовий кодекс України, Земельний кодекс України, КУпАП та інші нормативно-правові акти.

Зокрема у ст. 24 Лісового кодексу України йдеться про захист прав власників лісів, лісокористувачів, громадян. Водночас у ст. 152 Земельного кодексу України визначає основи захисту прав на землю.

У чинному законодавстві недостатньо представлено способи захисту таких прав та механізм реалізації правозахисного впливу органів публічного управління у довкіллевій сфері. Здебільшого правозахисний потенціал норм чинного законодавства законодавець пов'язує з відновленням прав власників природних ресурсів та покаранням винних осіб за делікти у цій сфері.

Наприклад у ст. 152 Земельного кодексу серед способів захисту прав громадян на земельні ділянки виокремлено визнання прав, відновлення стану земельних ділянок, відшкодування збитків, визнання недійсності рішень органів публічного управління, тощо [4].

Проте широке трактування права на земельні ділянки не дає змоги ідентифікувати довкіллевий компонент такого права та специфіку правозахисного впливу саме у цій сфері.

Доволі часто законодавець обмежується констатацією того, що довкіллеві права можуть бути поновлені, їхній захист реалізується у судовому порядку на підставі чинного законодавства. Зокрема такі положення теж закріплені у ст. 11 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 р. № 1264-XII [5].

В Україні сформовано систему органів публічного управління, нормативно-правові, правозастосовні акти та діяльність яких служать адміністративно-правовому забезпеченню захисту довкіллевих прав.

Серед таких інституцій слід згадати Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України, якому підпорядковані інші правозахисні довкілєві інституції, серед яких Державне агентство лісових ресурсів України, Державна екологічна інспекція України, Державне агентство України з управління зоною відчуження, Державна служба геології та надр України, Державне агентство водних ресурсів України.

Проте, положення нормативно-правових актів, що визначають правовий статус цих інституцій, недостатньо відображають правозахисну спрямованість діяльності цих інституцій, обмежуючись при цьому загальними питаннями захисту довкілля.

Зокрема, серед повноважень Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України законодавець акцентує на реалізації ним державної політики, пов'язаної зі збереженням, відтворенням і раціональним використанням біологічного і ландшафтного різноманіття, охороною, використанням й відтворенням природних ресурсів й здійсненням державного нагляду (контролю) у довкілєвій сфері задля збереження довкілля [6].

Важливими функціями правозахисного впливу наділена Державна екологічна інспекція України, яка реалізує державний нагляд (контроль) за дотримання вимог закону з приводу стану навколишнього природного середовища, охорони, захисту, використання і відтворення природних ресурсів [7].

Загалом можна констатувати, що у згаданих нормативно-правових актах законодавець зосередився на регламентації способів захисту прав власників природних ресурсів, захисті довкілля, його біологічного і ландшафтного різноманіття, проте вкрай мало згадує про довкілєві права громадян та способи їхнього захисту.

Утвердження людиноцентристської ідеології як основи подальшого удосконалення вітчизняного адміністративного права та публічно-управлінських процесів у державі загострює потребу розширення системи адміністративно-правового забезпечення захисту органами публічного управління довкілєвих прав громадян, ширшого відображення у чинному законодавстві, зокрема й у згаданих нормативно-правових актах способів реалізації правозахисного впливу основних державних публічно-управлінських інституцій у цій сфері, шляхів відновлення саме довкілєвих прав громадян.

Оновлення адміністративно-правового забезпечення функціонування правозахисних інституцій нашої держави у довкілєвій сфері тісно пов'язане з потребою подолання нових викликів екологічного характеру, пошуком нових підходів до їхнього вирішення. На часі впровадження новацій, пов'язаних з цифровізацією та діджиталізацією екологічної сфери, удосконаленням обміну інформацією з приводу стану довкілля, зумовленого наслідками збройної агресії в Україні.

Оскільки інформаційний супровід довкіллевих процесів є частиною правозахисної діяльності держави у досліджуваній сфері, слід визнати, що цифровізація довкіллевої сфери є частиною удосконаленого адміністративно-правового забезпечення управлінської діяльності щодо довкілля. Доцільно відзначити позитивні трансформаційні зміни діяльності органів публічного управління у цій сфері.

Серед нових онлайн платформ, застосунків, ініційованих довкіллевими органами публічного управління, скерованих на зібрання та обробку інформації щодо стану довкілля в нашій державі, слід згадати такі, як ЕкоСистема, в якій згруповано кілька довкіллевих напрямів, зокрема е-Довкілля, в якому зібрана інформація з установ, які здійснюють моніторинг довкілля за різними напрямками – повітря, вода, ґрунти тощо; е-Повітря, де можна перевірити інформацію про те, чи є у підприємства дозвіл на викиди забруднюючих речовин; хто є екологічним аудитором та багато іншого; е-Ліс, де можна знайти дані моніторингу лісів, інформацію про пожежі, розрахункові лісосіки тощо [8].

Частиною платформи ЕкоСистема є сервіс ЕкоЗагроза, що слугує засобом забезпечення громадян достовірною довкіллевою інформацією щодо стану довкілля, інструментом інформування органів публічного управління про протиправну діяльність у довкіллевій сфері [9].

Громадяни доволі часто використовують платформу ЕкоСистема, зокрема понад 701 тис. громадян нею вже скористалися, а 638,5 тис. користувачів звернулися до вебресурсу за допомогою мобільного застосунку ЕкоЗагроза [9].

Онлайн платформи доволі часто слугують засобом захисту прав громадян у довкіллевій сфері. У липні 2023 року державою надано статус офіційної платформи у довкіллевій сфері ресурсу ЕкоЗагроза. Уряд визначив порядок реагування Державною екологічною інспекцією України на звернення, отримані на цій платформі, у зв'язку зі шкодою довкіллю через обстріли та руйнування, незаконну діяльність підприємств, що спричиняє забруднення повітря, водойм, морських акваторій, земель, наслідки паління відходів, сухоостою, розорення берегів річок. Як наслідок, Держекоінспекція отримує можливість краще протидіяти наявним довкіллевим правопорушенням та захищати довкіллеві права громадян [10].

Висновки. Уся система адміністративно-правового забезпечення захисту довкіллевих прав громадян є уособленням стабільності реалізації правозахисних можливостей громадян довкіллевого характеру, запорукою, гарантією втілення таких можливостей в життя та їхнього відновлення у разі порушення. Ця система є поліструктурною, комплексною, об'єднує різні за своєю природою елементи, орієнтованою як на фіксацію, так і втілення в життя правозахисного потенціалу засобів адміністративного права. Її складність зумовлена специфікою правозахисної мети щодо запобігання, припинення та відновлення довкіллевих прав громадян, їхньою взаємопов'язаністю,

взаємозумовленістю. Сучасна система адміністративно-правового забезпечення захисту довікіллевих прав громадян формується в умовах цифровізації та діджиталізації процесів публічного управління. Це відображається й на механізмі правозахисного впливу публічно-правових інституцій на сферу захисту довікіллевих прав.

Поступ у цифровізації адміністрування довікіллевої сфери позначився й на правозахисній діяльності у довікіллевій сфері. Процеси цифровізації правозахисної діяльності вимагають не лише удосконалення методів діяльності органів публічного управління у сфері довікілля, але й залучення громадськості до процесу обміну інформацією про стан довікілля, розширення інформування, підготовки підприємців у цій сфері, збільшення кількості джерел комунікації між державою та членами суспільства про довікіллеві загрози та засоби їхньої протидії, вироблення нової концепції вдосконалення чинного законодавства у досліджуваній сфері з огляду на потребу детального висвітлення у ньому напрямів правозахисної діяльності органів публічного управління, гарантій відновлення довікіллевих прав громадян.

Література:

1. Ієрусалімова І. О. Механізм адміністративно-правового забезпечення прав і свобод людини та громадянина: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2006. 20 с.
2. Чистоклетов Л. Г. Поняття адміністративно-правового забезпечення та його механізму. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Юридичні науки». 2020. № 3 (27). С. 173-180.
3. Ігонін Р. Проблема доктринального визначення поняття «адміністративно-правове забезпечення». *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2015. № 2 (40). С. 37-43.
4. Земельний кодекс України від 25.10.2001 № 2768-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 3. С. 27.
5. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 р. № 1264-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 41. С. 546.
6. Положення про Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України: постанова Кабінету Міністрів України від 25 червня 2020 р. № 614. *Офіційний вісник України*. 2020 р., № 59, Ст. 32.
7. Положення про Державну екологічну інспекцію України: постанова Кабінету Міністрів України від 9 квітня 2017 р. № 275. *Офіційний вісник України*. 2017. № 36. Ст. 73.
8. Цього року розпочалася активна цифровізація української екологічної сфери, презентовано портал Екосистема. URL: <https://deplv.gov.ua/2021/12/30/czogo-roku-rozpochalasya-aktyvna-cyfyrovizacziya-ukrayinskoji-ekologichnoji-sfery-prezentovano-portal-ekosistema/>.
9. Послуги для бізнесу та актуальна інформація про стан довкілля: онлайн сервісами Міндовкілля вже скористалося понад 1,3 млн користувачів. URL: <https://mepr.gov.ua/poslugu-dlya-biznesu-ta-aktualna-informatsiya-pro-stan-dovkillya-onlajn-servisamy-mindovkillya-vzhe-skorystalosya-ponad-1-3-mln-korystuvachiv/>.
10. Понад 30% звернень про факти завдання шкоди довкіллю надходить до інспекторів Держекоінспекції через ЕкоЗагрозу. URL: <https://mepr.gov.ua/ponad-30-zvernen-pro-fakty-zavdannya-shkody-dovkillyu-nahodyt-do-inspektoriv-derzhekoinspektsiyi-cherez-ekozagrozu/>.

References:

1. Iyerusalimova I. O. (2006). Mekhanizm administratyvno-pravovoho zabezpechennya prav i svobod lyudyny ta hromadyanyna: avtoref. dys... kand. yuryd. nauk: 12.00.07. [Mechanism of administrative and legal support of human and citizen rights and freedoms: author's abstract of dissertation... candidate of legal sciences: 12.00.07.] Kyiv, 20 s. [in Ukrainian].
2. Chystokletov L. H. (2020). Ponyattya administratyvno-pravovoho zabezpechennya ta yoho mekhanizmu [The concept of administrative and legal support and its mechanism]. *Visnyk Natsional'noho universytetu «L'vivs'ka politehnika»*. Seriya: «Yurydychni nauky». 3 (27), 173-180 [in Ukrainian].
3. Ihonin R. (2015). Problema doktrynal'noho vyznachennya ponyattya «administratyvno-pravove zabezpechennya» [The problem of the doctrinal definition of the concept of "administrative and legal support"]. *Visnyk Natsional'noyi akademiyi prokuratury Ukrainy*. 2 (40), 37–43. [in Ukrainian].
4. Zemel'nyy kodeks Ukrainy vid 25.10.2001 № 2768-III [Land Code of Ukraine dated 25.10.2001 No. 2768-III]. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy*. 2002. 3, 27. [in Ukrainian].
5. Pro okhoronu navkolyshn'oho pryrodnoho seredovyscha: Zakon Ukrainy vid 25 chervnya 1991 r. № 1264-XII [On Environmental Protection: Law of Ukraine of June 25, 1991 No. 1264-XII]. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy*. 1991. 41, 546. [in Ukrainian].
6. Polozhennya pro Ministerstvo zakhystu dovkillya ta pryrodnykh resursiv Ukrainy: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 25 chervnya 2020 r. № 614 [Regulations on the Ministry of Environmental Protection and Natural Resources of Ukraine: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated June 25, 2020 No. 614.]. *Ofitsiyyny visnyk Ukrainy*. 2020, 59, 32. [in Ukrainian].
7. Polozhennya pro Derzhavnu ekolohichnu inspektsiyu Ukrainy: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 9 kvitnya 2017 r. № 275 []. *Ofitsiyyny visnyk Ukrainy*. 2017. 36. 73. [in Ukrainian].
8. Ts'oho roku rozpochalasya aktyvna tsyfrovizatsiya ukrayins'koyi ekolohichnoyi sfery, prezentovano portal Ekosistema [This year, active digitalization of the Ukrainian environmental sector began, and the Ecosystem portal was presented.]. (n.d.). <https://deplv.gov.ua>. Retrieved from <https://deplv.gov.ua/2021/12/30/czogo-roku-rozpochalasya-aktyvna- chyfrovizatsiya-ukrayinskoyi-ekologichnoyi-sfery-prezentovano-portal-ekosistema/>. [in Ukrainian].
9. Posluhy dlya biznesu ta aktual'na informatsiya pro stan dovkillya: onlayn servisamy Mindovkillya vzhe skorystalosya ponad 1,3 mln korystuvachiv [Services for business and up-to-date information on the state of the environment: more than 1.3 million users have already used the online services of the Ministry of Environment]. (n.d.). <https://mepr.gov.ua>. Retrieved from <https://mepr.gov.ua/poslugy-dlya-biznesu-ta-aktualna-informatsiya-pro-stan-dovkillya-onlajn-servisamy-mindovkillya-vzhe-skorystalosya-ponad-1-3-mln-korystuvachiv/>. [in Ukrainian].
10. Ponad 30% zvernenn' pro fakty zavdannya shkody dovkillyu nadkhodyt' do inspektoriv Derzhhekoinspektsiyi cherez EkoZagrozu [Over 30% of appeals about facts of environmental damage are received by inspectors of the State Environmental Inspectorate through EcoZagroza]. (n.d.). <https://mepr.gov.ua>. Retrieved from <https://mepr.gov.ua/ponad-30-zvernenn-pro-fakty-zavdannya-shkody-dovkillyu-nadhodyt-do-inspektoriv-derzhhekoinspektsiyi-cherez-ekozagrozu/>. [in Ukrainian].